

הגהות הב"ח

(א) רמב"ם ד"ה וזכר וכו' נספיקא ליה באיזה צד נרץ לנדוק: (ב) ר"ה שרגלס וכו' נשנה זו שנת: (ג) תוס' ד"ה מלרע וכו' דליכא חסם למאן דאמר דלכ"ע נדק אמת: (ד) בא"ד נרץ נרץ וכו' ראי נהיה:

מוסף רש"י

אם יש ביניהם מארבע עד שמונה. אם יש בין ראשון לשני ממחלת ארבע לסוף ארבע, דמינו לזכות מתעלה, או שם מושכין בתוך שמונה מנחת אורח המערה, שהלכה בתמלה חמ"ד ושלשים בסוף ח', דהיינו מוקף לה אליה דנרץ ור"ש (נדר סוה). הרי זה שכותב קברות. וקני מקומן ואי"ש שאין שם כח"ל, כדנרעין חסם שנתפתח לחבו כוסין ששוכנין מיקן לאורן המערה, ולחממיו לא חממיו, ולא חספיו לא חספיו, שם אלה הללו שלש מתים והואלן חו סמנת קברות ים לחס שמה נעשו כאן שמי מערות אחת מתלן אחת מתלן ואתה מתלן ואתה כאלה שם על שש, וזכר שיהא חסם מתנו ואלה שמי מערות שהוא כמנין שמי מערות והסתר שביניהם (נדר סוה).

מוסף תוספות

א. דהא פשיטא דלא ממשטין יושב מתוסתה אלא משום דאמרין גוי הוא ובידוע ליכא למיכר הכי. רמב"ם. ב. שבאחד או שנים אנו תולין שיהא נקברו שם אלא לפי שמה והיה דעתם לפנותה או נקברו בשדה בל רשות הבעלים ולא קנו מקומם. פי' הלא שם מיר סה. ג. דמירי בסלע קשה. יעניש. ד. ולא תנא לאוקמה בחרי תנא. רמב"ם. ה. כפי סדר הדראי לקברו שלשה מתים במערה שרוחבה ד' אמות וארכה ששנות אמות. וחי' מיר סה. ו. [ו]אמרו חכמי שמואל דהשנים מתחיל למדוד מראש החור עד עשרים אמה וכו'. [ז]אם חששו שמואל לרוח העליון יכלו להכריז אי זו מערה היא ולאי זו רוח צריך לברוק. ר"ן. ז. דהא ר"ן. ח. שמעון אוקמינה דהכי פרכין אי רבנא. יעניש. ט. ולא הוה צריך לאקשויי מני, אלא נדעיה ליה לברורי וליכא מ"ד הכי. י"ג. ט. שלא אמר כל אמתא בריבועא אמתא ותי' חומשי [באלסטונ] אלא מברוע גמור. יעניש. י. אלא הכא ה"פ כי זה לא בארץ וכו'. אמת יירות אלא כעין אלסטון שהיה מתעקם ומתקן לראות אם יפגע מוחלן ומכאן עד שהותיק באלסטון חצי אמת ועלו ל"ב אמות. שס.

רבינו גרשום

אבל אם מצא ב' ביניהם מ"ד אמות ועד ח'. הכי משמע ליה להאי תני דרסמ מערה ד' אמות על ר"ן. ב' אמות וכו' ומועש הכי אם מצאן הני ב' ב' אמות איכא למימר דהני כוכין ברוחב היו מושכין ובודאי שכותב קברות היה ובורק עור והכי כמיר ליה ד' כוכין דיעייהו וכו' מרחיק מכתות וזית המערה טפח והוכך עצמו אמה ובין כוך שני לכוך שלישי ב' טפחים לכולל המערה טפח הרי כאן הכוכין גופיהו. א' אמות ובין ההפסקות שבין כוך לכוך ולשני צדי הכולל טפח הרי כאן ד' אמות והכי נמי אם מצאן הני ב' ב' אמות פחותין איכא למיחש מאן היה אורח המערה בלא זה ואינה נשלמת מן הכוכין שראוי להיות בארכה משום דאיכא למימר דאמת לא הספיק להשלים במל וכל ואמתי היה בדיניהו לאותו עור. ב' כוכין אחרים דהיינו ו' כוכין לח' אמות של מערה וההפסקות שבין כוך לכוך ב' טפחים היינו ב' טפחים שבין ו' כוכין וב' טפחי' טפח מכאן מכותל ולכוך וטפח מיקן מכותל ולכוך היינו י"ב טפחים להפסקות שני ב' אמות ובידוע שהן נשלמות קברות ברוך היינו ולהלן ב' אמה ח' אמות מן המערה זו באורך ושש אמות

מלא שלשה. מתים מושכבים כדרכן זה בצד זה אם יש בין הראשון לשלישי קרוב ל' אמות או קרוב לח' הרי זו שכונה קברות ולא יטלם מכאן דקנו מקומן דקבירה ליה להאי תנא מוכה של מערה ארבע אמות על ח' וקבירה ליה נמי שג' מתים נקברים ככותל רחבה דלא היה אלא ארבע אמות כילד ג' אמות ושלשה כוכין ו' טפחים בין כוך לכוך וטפח לזוים הרי ו' טפחים סך הכל ד' אמות וכותל הארוך ח' אמות יקבור לפי חשבון זה ו' מתים ב' אמות ושני אמות הנותרות הן י"ב טפחים לא מתי' טפחים לה' אצירות שזין ששת הכוכין טפחים לכל אור וזכר שאר טפחים לזויות והלכך כשמואלן שלשה בתוך ד' אמות איכא למימר זהו כותל קצר של מערה שכנגד הפתח. וה"נ איכא לספוקי ככותל הארוך אלא שעדיין לא נתמלאו כל הכוכין. וכן אם מלא ג' מפוזרין בתוך ח' אמרין באורך המערה נקברו אלא שעדיין יש כאן ג' כוכין שנמלאו עפר כשנפלה המערה ועדיין לא נקבר בהן מת. אבל מלאן רזופין יתר משיעור הזה אין זה שכונה קברות אלא ע"י הדחק נקברו לשם על מנת לפנותם היום ולמחר ולא קנו מקומן וגם אין צריך לנדוק יותר. הכא לא גרסינן כמלה המטה וקוצריה: וצודק **ממנו ובלט ג' אמה.** היכא דמלא ג' אחרת כנגדה חוץ לחצר והחצר בין שניהן הלכך צודק ממקום שלשים גוף המתים לזד המערה כ' אמה כילד ח' אמות אורך המערה וצודק ככתלים משני צדדין ואח"כ צודק שש אמות דחצר מפני המערות הפתוחות לה מכאן ומכאן לר"ש נמי דהיינו דיקה כ' אמות כנגד החצר בשביל ב' המערות מכאן ומכאן וחוד לחצר עדיין ח' אמות מפני מערה חילושה שכנגד זו הרי כ"ב אמה ולקמי' פריך אמאי לא קאמר בודק כ"ב אמה. ו"ה דליכא לספוקי בהן ג' מתים שנצברע אמות שמה זהו אורך המערה שקורבין הן ועדיין לא נתמלאה וצריך נמי לנדוק כנגדן עד ד' אמות שיש מכאן עד כותל הארוך שכנגדו דשמה כנגד מתים הללו יש מתים אחרים הקבורים ככותל שהוא ארוך ח' ועוד צריך לנדוק מלמעלה ומלמטה כ' אמה דהיינו מ' אמה דשמה זוהי מערה שנצמרה החצר ויש עדיין מערה אחרת כנגדה צמערב החצר א"נ זוהי מצמערב החצר ויש עדיין מערה אחרת צמורה החצר. ותנא לשון קצר נקט דדיקת כ' אמה לאשמועי' באורך ב' מערות ואת לא הוו אלא כ' אמות כדנקמן ומדעמך אף וצודק דדיקות כ' טווא כלל כד דליכא לספוקינהו כדפרישית. והיכא דהוו לה ג' מתים מפוזרין בח' אמות ודאי הדבר ידוע שבאורך המערה נקברין ולא צרחה וא"ל לנדוק אלא כנגד ד' אמות מפני כותל המערה שני שכנגדו ומלמעלה ומלמטה כ' אמה דלמא מערה זו צמורה החצר ויש עדיין מערה אחרת צמערב או דלמא צמערב החצר היא ויש עדיין אחרת צמורה. וכללל דמילתא כל היכא דמספקא ל' (א) חצר צריך לנדוק מ' רוחותיו ואל"ל צודק ממנו ולכן ב' דמי יימר דמצינא הקבורות הן הריא הריא מערה ה' שמה קבר אחר הוא ואתר אחרת של אדם אחר וצריך לעשות גם לשם דדיקות דלעיל דכמו שיש כאן קבר יש לומר עדיין יש כאן צדק שדה קברים אחרים טווא: שרגלים נדבר. אחרי שכבר נמצא **שדה** (א) זה שכונה קברות: שאילו מחסלה מלא. קודם שמלא ג' מתים הללו דליכא השתא רגלים לדבר היה נוטלו ואת תפוסתו כדאמרן [קא]: המואל מת חי נוטלו ואת תפוסתו אכל עכשיו שנמצא בצדק חשבין להאוי שכותב שכותב ארבע אמות על ח' נקבר בהם מערה יותר: **לעולם ר"ש היא.** דלמא אורך מערה ח' והאי דאמר רחבה ד' תרי תנאי אליבא דר"ש והאי תנא דהך צרייתא אליבא דר"ש: יש לן **תפוסה**. מאחר שמלאן מתים ולא הווינן וגם מושכבין כדרכן והיינו ההוא תנא דלעיל ואליבא דר"ש **אמאי: משום ר"ש כו'.** ר"ש סתם היינו ר' שמעון בן יוחי: כאילו אין. וטעמא מפרש לקמן בשמעתין [ע"ז]: כ"ב הויין. שמי מערות של ח' ויש דחצר לה כ"ב: ואי רצנן. מוקף להך סיפא אע"פ דרישא ודאי לא אמאי כרבנן המערה צמתי' [ק] אורך מערה ח' וממני כרי הויין **ל"ב** שני מערות ושם דחצר: **לעולם.** אורח רבנן היא כלומר שבדק מערה ראשונה צאלכסון כי המערה היא לרבנן שיש בהן כוכין מכאן ומכאן באורך ד' אמות והן מסודרין

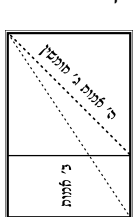
ד' אמרין רוחב המערה הוא וכנגדו פתח החצר ויש עדיין מערה אחרת כנגדה חוץ לחצר והחצר בין שניהן הלכך צודק ממקום שלשים גוף המתים לזד המערה כ' אמה כילד ח' אמות אורך המערה וצודק ככתלים משני צדדין ואח"כ צודק שש אמות דחצר מפני המערות הפתוחות לה מכאן ומכאן לר"ש נמי דהיינו דיקה כ' אמות כנגד החצר בשביל ב' המערות מכאן ומכאן וחוד לחצר עדיין ח' אמות מפני מערה חילושה שכנגד זו הרי כ"ב אמה ולקמי' פריך אמאי לא קאמר בודק כ"ב אמה. ו"ה דליכא לספוקי בהן ג' מתים שנצברע אמות שמה זהו אורך המערה שקורבין הן ועדיין לא נתמלאה וצריך נמי לנדוק כנגדן עד ד' אמות שיש מכאן עד כותל הארוך שכנגדו דשמה כנגד מתים הללו יש מתים אחרים הקבורים ככותל שהוא ארוך ח' ועוד צריך לנדוק מלמעלה ומלמטה כ' אמה דהיינו מ' אמה דשמה זוהי מערה שנצמרה החצר ויש עדיין מערה אחרת כנגדה צמערב החצר א"נ זוהי מצמערב החצר ויש עדיין מערה אחרת צמורה החצר. ותנא לשון קצר נקט דדיקת כ' אמה לאשמועי' באורך ב' מערות ואת לא הוו אלא כ' אמות כדנקמן ומדעמך אף וצודק דדיקות כ' טווא כלל כד דליכא לספוקינהו כדפרישית. והיכא דהוו לה ג' מתים מפוזרין בח' אמות ודאי הדבר ידוע שבאורך המערה נקברין ולא צרחה וא"ל לנדוק אלא כנגד ד' אמות מפני כותל המערה שני שכנגדו ומלמעלה ומלמטה כ' אמה דלמא מערה זו צמורה החצר ויש עדיין מערה אחרת צמערב או דלמא צמערב החצר היא ויש עדיין אחרת צמורה. וכללל דמילתא כל היכא דמספקא ל' (א) חצר צריך לנדוק מ' רוחותיו ואל"ל צודק ממנו ולכן ב' דמי יימר דמצינא הקבורות הן הריא הריא מערה ה' שמה קבר אחר הוא ואתר אחרת של אדם אחר וצריך לעשות גם לשם דדיקות דלעיל דכמו שיש כאן קבר יש לומר עדיין יש כאן צדק שדה קברים אחרים טווא: שרגלים נדבר. אחרי שכבר נמצא **שדה** (א) זה שכונה קברות: שאילו מחסלה מלא. קודם שמלא ג' מתים הללו דליכא השתא רגלים לדבר היה נוטלו ואת תפוסתו כדאמרן [קא]: המואל מת חי נוטלו ואת תפוסתו אכל עכשיו שנמצא בצדק חשבין להאוי שכותב שכותב ארבע אמות על ח' נקבר בהם מערה יותר: **לעולם ר"ש היא.** דלמא אורך מערה ח' והאי דאמר רחבה ד' תרי תנאי אליבא דר"ש והאי תנא דהך צרייתא אליבא דר"ש: יש לן **תפוסה**. מאחר שמלאן מתים ולא הווינן וגם מושכבין כדרכן והיינו ההוא תנא דלעיל ואליבא דר"ש **אמאי: משום ר"ש כו'.** ר"ש סתם היינו ר' שמעון בן יוחי: כאילו אין. וטעמא מפרש לקמן בשמעתין [ע"ז]: כ"ב הויין. שמי מערות של ח' ויש דחצר לה כ"ב: ואי רצנן. מוקף להך סיפא אע"פ דרישא ודאי לא אמאי כרבנן המערה צמתי' [ק] אורך מערה ח' וממני כרי הויין **ל"ב** שני מערות ושם דחצר: **לעולם.** אורח רבנן היא כלומר שבדק מערה ראשונה צאלכסון כי המערה היא לרבנן שיש בהן כוכין מכאן ומכאן באורך ד' אמות והן מסודרין

המוכר פירות פרק ששי בבא בתרא קב.

פרט לידוע דדוקא נמצא הוא דזעינן מושכב כדרכו פרט ליושב ושראשו מונח בין ירכיטיו דאית לן למימר דנכרי הוא דישאל לא מותבין ליה אכל ידוע דישאל הוא בכל עינין שיהיה יש לו תפוסה ותימה לפירוש דמאי אשמעי' אטו סלקא דעתך דמושכב כדרכו יגורם שיהיה לו תפוסה כיון שידוע

שמואל שאל"ל ועוד קשה דלא היה דומיא דמת פרט להרוג ולא דומיא דמושכב (א) [פרט ליושב] כדרכו (ב) [פרט לראשו בין ארכותיו] ונראה לפרש פרט למצי פ"י פרט לידוע ולא צידוע דקאמר התם אחד ידוע ושנים תחלה דההוא ידוע שהוא נקבר שם ולא שידוע שלשם קבורה נקבר אכל האי פרט למצי היינו שידוע שלשם קבורה נקבר שם דיש לו שכונה קברות ואסור לפנותו משם ואע"פ שהוא קבר יחיד דמתיא צ"פ נגמר הדין (פסגדרין דף מו:). קבר הידוע אסור לפנותו פנהו מקומו אסור דהנאה רשצ"א וכן פ"י צמיר והא דאמר צמיר דע"י שלשין ידועין [אין] תחלה נמי צאלכסון גמירי לה ואין נראה לר"י דלא שייך כאן הלכתא גמירי דהיינו דבר שיש בו טעם דכש"כ למימר שלשם קבורה נקבר שם כיון זה לא היו אותן צ' ידועין וכן צ' ידועין ואחד תחלה אכל שלשין ידועים

או שאין ידועין סתמא דמילתא לשם קבורה הניחוש שם: **מארבע אמות ועד ח'.** פ"ה דס"ל להאי תנא דמוכה של מערה ד' אמות על ח' וס"ל נמי דג' מתים נקברין ככותל מערה דלא היה אלא ד' אמות וקשה לר"י דלקמן דייק מני אי ר' שמעון אי רבנן הו"ל למידק נמי דלא אמאי לא כמר ולא כמר דהא אין בין כוך לכוך כשיעור שיש צמנמנתינו שהוא אמה צינתיא לכ"ע ומיחא איכא למימר דמתי' כרש"ג דאמר הכל כפי הסלע"י ועוד הקשה ר"י דהך משנה דהמנאל נמי צאלכסון (פס"י מ"ג) וקמתי נמי התם כפיפא הדודק צודק אמה ומניחא אמה ואי כמר האי תנא דליכא אלא ב' טפחים בין כוך לכוך אמאי מניחא אמה"י ומיחא צל"ה"ה צריך לימן טעם אמאי דקמתי צמספתא דאהלות (פס"י) דליכא התם (א) מלאן דלמיר (ב) [דלצ"ה] צודק אמה ומניחא שמים אמאי מניחא ב' כיון שאין כי אם אמה בין כוך לכוך אכל ודאי קשה לפ"ה דאמר ר' שמעון צמנן רואין את האמצעי'ם כאליו אין והשאר מצטרפין כאלו אין וא"י יטפרו לשיעור ד' אמות אי רואין לאמצעי'ם כאלו אין א"כ הוי אמה בין כוך לכוך ואין (א) ליות אלא ב' טפחים כיון דשלשלת ב' אמות ומפרש ר"מ דהך ג' דקמתי הכא שנים מהן מרוחב המערה ואחד מאורך"י ויש בין כוך לכוך אמה כשיעור דמתי' וד' אמות היינו לשנים שצדו ב' אמות ואמה צינתיא הרי ג' והשלישי ינאל בצדק אמה רביעיית ח' אמה מרוחב המערה וחצי אמה מארכה צוית והשתא אחי ספיר דכשמלאן רזופין ממש רואין לאמצעי'ם כאליו אין וליכא אלא אמה בין כוך לכוך: **בודק הימנו ולהלן ב' אמה.** רגילינן ליה להניח דה מרגלותיו כלפי המערה ומיירי שצמנאל רשאו ללד מערה ומרגלותיו הפוכין ללד אחרת דאית לן למימר ממערה אחרת הוא לפיכך צודק להלן כ' אמה: **במאי אוקימתא בר"ש.** הלשון דחוק מאד דמשמע דמשום דאוקמה כר"ש פריך והדר פריך מני אי ר"ש אי רבנן דלא אמאי ככוס תנא"י ועוד דמגופה מני למיפך דכיון דקמתי דהמערה ארכה ח' א"כ כ' ומתנא הויא"י: **ובג"ז שברק באלכסונא.** פ"ה דאלכסון ד' על ו' הן ב' [אמות] צאלכסון של ה' על ה' ולא יתכן"י שיהיה צד' על ה' הן החוט וצמנן של ד' על ד' כהי עיה לו ד' אמות וח' חומשין ועוד נשאר דל למטה ב' אמות וצין הכל לא יהא החוט ארוך אלא ו' אמות ושלושה חומשים וכל שכן אם ילך החוט צישר צאלכסון מארבע על ו' שיהא פחות ועוד דכרך צאלכסון של ה' על ה' גדול יותר דהא צה' על ה' יש כ"ה אמות וצאלכסון על ו' יש כ"ד:

הכא להו ב' חומשין על כ' ואכתי לא כ' היא לא לא קשיא משום דההיא מערה לאו מרובעת היא דלא אמאי כ' היא על כ' אם יש ו' כי אם יש ו' ובההוא קצרות של מערה מחסרין הני ב' חומשין דנכנסין לתחת ומשום הכי לא מודיקן להו בחשבון: ומקשינן דהוא מטיח מיד להו אכתי מ' מערה נמי של ציד שיש חצר מידר לה נמי באלכסונא אי הכי דתריהו מודר להו באלכסונא טע"ל להו יותר מכ' דכ"ב היא אדריך מערה מייחא נמי באלכסונא ונמי צאלכסון"י ואכתי מתנ"י: ומשני דההיא באלכסונא אמרין דבודק. תרי מערות באלכסונא לא אמרין ולעולם כרבנן מתוקמא דקמתי בודק ממנו ולהלן כ' אמה. והא דקמשינן הכי לר' שמעון לא מקשי' אלא מסיפא דהא מתנ"י דרישא דאי לא מתוקמא כרבנן משום דאכתי איכא למיפך דאי רבנן דאמר ר' אמות על ו' אבל כר' שמעון מתוקמא משום דתרי תנאי אליבא דר' שמעון ולא דייק הכא אלא מסיפא:

עין משפט נר מצוה

פ"א א מ"י פ"ט מה' סומת מת ה' ג: צ ב מ"י ס' הלכה א:

רבינו גרשום

של חצר של פני המערה הרי י"ד אמות ואכתי איכא למיחש למערה אחרת שכך שנינו במתני' בין לרבנן ובין לר' שמעון קמתי מתנ"י דפוחת ב' מערות לתוכה אחת מיקן ואחת מיקן ולר' שמעון ד' הרי בין מערות שחטרי אמות ושש אמות שבהן הרי כאן כ"ב אמות וכן צריך לברוק והיינו ב' אמות דמיתרות הכא טפי נשאל לקמן אליבא דקאמר דמשום ספיקות בית הקברות בודק כ' אמה: מצא אלא אדוע כשהיה בודק בסוף כ' אמה בודק הימנו ולהלן כ' אמה. דודאי שכונה בית הקברות היה: שריצות דלבר. כלומר דבר ברור ודאי הוא שאלמלא שהוא שכונה קברות מי שהיה מוצא המת יחיד תחלה היה נוטלו ואת תפוסתו ולא היה בודק יותר אלא כיון שלא נטלוהו להכי הניחא שידוע ששם שכונה קברות ולכך צריך לברוק הימנו ולהלן כ' אמה עד דחיישין לשכונה קברות אחריה: ד' אמות על ח' קמתי דמיתרות דמית' אה. אי רבנן דמתנ"י ד' על ו' קאמרי והיינו צין דמיתרות: לעולם דהיינו נמי. קאמר ר' שמעון דין ארכה של מערה ח' אמות והאי דקא מפתח ב' אמות מן רוחבו ור' שמעון קאמר שש רוחבו הא לא קשיא האי נמי דבר לא דר"ש קאמר גמיר ד' על ח' דהנתיא מצאן רצופין טפי מג' ואין ביהנים שיעור מ' אמות רוחבו אתר קמתי בודק ממנו ור"ש תפוסה כו'. ור"ש כר' יהודה אומר משום ר"ש כר' ומתנ"י היינו אליבא דהאי תנא דר"ש כ' יתירה: וראוי את המתים אמצעי'ם כאילו אין והשאר ג' מתים מצטרפין מ' ועד ח': במאי אוקימתא. להא מתנ"י דמיתרות: כר' שמעון. ואי ר"ש אמאי קמתי בודק ממנו ולהלן כ' אמה ותו לא דר' שאלהן כ' אמה ותו לא דר' כ"ב הויין ח' ממערה זו ורשן מן החצר שלפני המערה וח' ממערה אחרת שמצד השני מן החצר אחרת. כ"ב. ואי קומתא לה סיפא כרבנן א"כ היכי תנאי בודק ממנו ולהלן כ' אמה והא סרי ותו לא שמוע דקסברי דמית' מערה שש באורך וחצוה' ב' באורך והמערה שמצד השני של החצר נמי ב' באורך היינו י"ח אמה ואנן בעינן כ' אמות: לעולם מוקמא מתנ"י דמיתרות דקמתי בודק כ' אמה כרבנן. דהאי דקשיא לך לרבנן מנטיסין הויין הא לא קשיא דאמר רב הונא בריה דרב יהושע לעיל באלכסונא דמוקי להו לכוכין כי תחורא באלכסונא הכי נמי בודק המערה גופה באלכסונא וכי האי גוונא דבודק באלכסונא שהמערה היא ד' על ו' ותננה ו' אמות מיתרות באלכסונא י"ב חומשין דרעופין הויין ב' אמות ותרי חומש' משתכח דהא מערה ומית' חומשין אמות ותרי חומשין חוצר ו' אמות הרי כמ' מערה ו' אמות הרי כאן כ' אמה וכמנשה דמיתרות הוא דקמתי בודק הימנו ולהלן כ' אמות ואם נשאר לומר לא אכתי פשו